

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

THEORETICAL ASPECTS OF THE EFFICIENCY INCREASE OF THE SOCIAL CARE SYSTEM IN UKRAINE

У статті зазначається, що сучасна гуманістична концепція економіки спрямована на створення передумов для людського розвитку. Актуальність дослідження проблематики соціального захисту в Україні обумовлюється складною економічною ситуацією, не високою ефективністю державної соціальної політики. Вказується, що основу нормативно-правової бази, яка регламентує соціальний захист населення в Україні, складає Конституція та закони. Аналіз статистичної та аналітичної інформації засвідчив збільшення частки довготривалих безробітних та зростання середньої тривалості безробіття населення. Визначено основні фактори, які негативно впливають на ситуацію у пенсійній системі. Обґрунтовано тезу про необхідність формування цілісного організаційно-економічного механізму, інструментарій якого дозволить підвищити ефективність функціонування не лише пенсійної системи, а й усієї системи соціального захисту.

Ключові слова: соціальний захист, безробіття, пенсійна система, ефективність, демографічна криза, неформальний сектор

В статье отмечается, что современная гуманистическая концепция экономики направлена на создание предпосылок для человеческого развития. Актуальность исследования проблематики социальной защиты в Украине обуславливается сложной экономической ситуацией, не высокой эффективностью государственной социальной политики. Указывается, что основу нормативно-правовой базы, регламентирующей социальную защиту населения в Украине составляет Конституция и законы. Анализ статистической и аналитической информации показал увеличение

доли долгосрочных безработных и рост средней продолжительности безработицы населения. Определены основные факторы, которые негативно влияют на ситуацию в пенсионной системе. Обоснован тезис о необходимости формирования целостного организационно-экономического механизма, инструментарий которого позволит повысить эффективность функционирования не только пенсионной системы, но и всей системы социальной защиты.

Ключевые слова: социальная защита, безработица, пенсионная система, эффективность, демографический кризис, неформальный сектор

It has been noted in the article that modern humanistic economy conception is aimed at the creation of the preconditions for the human development. The topicality of the social care problematics in Ukraine is caused by the complex economic situation, not high efficiency of the state social policy. It has been pointed at the fact that the Constitution and the laws comprise the statutory basis, which provides the social care of population in Ukraine. The analysis of the statistic and analytical information proved the increase of the part of the long term unemployed and the increase of the average duration of the population's unemployment. The main factors, which influence the situation in the pension system, have been defined. The thesis about the necessity of the development of the complex organization economic scheme has been substantiated. Its instruments will allow increasing the efficiency of the functioning not only of the pension system, but also of the whole system of social care.

Keywords: social care, unemployment, pension system, efficiency, demographic crisis, informal sector

УДК 351.84

Дудченко Н.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів Черкаський державний технологічний університет

Постановка проблеми. У сучасних умовах гуманістична концепція економіки спрямована на створення передумов для людського розвитку. На сьогоднішній день, людиноцентризм, інтереси та потреби особистості стають пріоритетами державної політики. Важливе місце у даному процесі займає соціальний захист. За його рахунок і реалізується, у тому числі, соціальна функція держави.

Вона як самостійний соціальний інститут в частині забезпечення соціального захисту населення та його окремих категорій виступає сукупністю правових норм, покликаних вирішувати проблеми економічного і соціального характеру через встановлені законодавством нормативи та порядок їх застосування [1]. В Україні проблематика соціального захисту є надзвичайно актуальною з огляду на складну економічну ситуацію, не високу ефективність державної соціальної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціального захисту населення розгляда-

ються у наукових працях В. Гайдуцького, В. Воротіна, П. Курмаєва, Е. Лібанової, О. Новікової та інших.

Разом з тим потребують додаткового дослідження питання, пов'язані із підвищенням ефективності системи соціального захисту населення в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз основних показників, які характеризують функціонування системи соціального захисту населення та розробка пропозицій щодо підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамізм суспільних та економічних процесів у нашій країні зумовлює, перш за все, необхідність дослідження сутності наукової категорії «соціальний захист населення».

Ми погоджуємося із Демчаком Р. [2], який зазначає, що специфічною особливістю вирішення окремих проблем соціального захисту населення України є їх тісний взаємозв'язок з пріоритетними

напрямами удосконалення соціальної політики, що потребує відповідного відпрацювання як теоретичних (уточнення поняття, термінів, розробка принципів, встановлення визначеності системи тощо), так і практичних проблем щодо впровадження ефективних заходів соціального захисту, визначення принципів їх взаємодії, скоординованості та забезпечення реалізації.

На думку Ю. Шклярського соціальний захист – це сукупність всіх форм, які застосовує суспільство для забезпечення захисту від ризиків захворювань, старості, для гарантування у випадку зменшення або втрати доходу. Системоутворювальним фактором соціального захисту є забезпечення захисту від ризиків захворювань у старості, а також у випадку зменшення або втрати доходу [3, с. 33].

У даному трактуванні автор зробив наголос, переважно, на медико-геронтологічних аспектах соціального захисту населення.

У [2] соціальний захист розглядається, як система соціальних, економічних, управлінських, законодавчих прав і гарантій, що забезпечуються та контролюються соціальною державою та її відповідними соціальними інститутами на підставі концепції, державних (нормативів), механізмів і інструментів соціального захисту населення для практичного втілення стосовно кожного громадянина суспільства пріоритетних завдань соціальної політики, які створюють гідний рівень життя, необхідний для відновлення та розвитку особистості на всіх етапах життєдіяльності людини.

Соціальний захист стає не стільки механізмом кризового втручання, скільки стратегією профілактики негативного впливу можливих соціальних ризиків [4, с.7]. Він таким чином не лише усуває наслідки соціальної нерівності, а й передбачає збалансований перерозподіл суспільних благ, стаючи способом зменшення нерівності та подолання (недопущення) маргіналізації окремих осіб, сімей і соціальних груп у спосіб [4, с.7]:

– дотримання принципів самозабезпечення економічно активної частини населення, тобто створення умов для того, щоб працююча особа мала змогу заробляти стільки, скільки дозволяють її здібності та ініціатива;

– забезпечувати себе та свою сім'ю; сплачувати податки, у т. ч. й на соціальний захист інших;

– забезпечення гарантованого рівня та якості життя тих членів суспільства, які не у змозі досягти його самостійно, завдяки заходам соціальної підтримки найуразливіших верств населення.

У даному контексті доцільно погодитися із науковим підходом [1], що поняття соціального захисту асоціюється у першу чергу із комплексом заходів соціального забезпечення, тобто виплатами допомог, компенсацій, дотацій, тобто він виступає набором механізмів забезпечення мінімальних державних гарантій.

У статті 46 Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Тобто, норми прямої дії Основного Закону чітко визначають складові елементи соціального захисту.

Аналіз даних табл. 1 вказує на збільшення частки довготривалих безробітних та зростання середньої тривалості безробіття населення.

У першому півріччі 2015 р., порівняно з відповідним періодом попереднього року, середня тривалість пошуку роботи збільшилася з 5 до 7 місяців, питома вага безробітних, які шукали роботу більше року зросла у 2,3 рази. З числа зареєстрованих безробітних в Україні в січні 2016 р. близько 13% (65,0 тис. осіб) це ті, які знаходяться у статусі безробітних більше 1 року. Довгострокове перебування у стані безробіття збільшує для безробітних ризики втрати навичок та зменшує їхні шанси на працевлаштування [7, с. 5].

Вищеперераховані несприятливі тенденції у сфері зайнятості є причиною втрати та погіршення якості трудового потенціалу, призводять до скорочення бюджетних надходжень та збільшення державних витрат. Тільки у 2015 році розмір витрат на виплату допомоги з безробіття становив близько 5,5 млрд. грн. [7, с. 7].

Так чисельність безробітних за 9 місяців 2016 року становила 1 662,2 тис. осіб та, у порівнянні з відповідним періодом 2015 року, зросла на 24,6 тисячі.

Таблиця 1

Тривалість безробіття

Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	у тому числі за тривалістю незайнятості					
		до 1 місяця	від 1 до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 9 місяців	від 9 до 12 місяців	12 місяців і більше
		у відсотках до підсумку					
2011	1 661,9	7,7	22,0	23,1	10,8	7,2	29,2
2012	1 589,8	9,8	21,2	22,3	10,8	7,2	28,7
2013	1 510,4	8,2	22,5	23,9	10,5	6,7	28,2
2014	1 847,6	7,7	25,4	26,4	13,1	7,3	20,1
2015	1 654,7	6,6	18,9	23,6	12,3	8,1	30,5

Джерело: [6]

Рівень безробіття (за методологією МОП) зріс з 9,0% до 9,2% економічно активного населення. Найнижчий рівень безробіття спостерігався у Харківській (6,1%), Одеській (6,5%), Київській (6,7%) областях та місті Києві – (6,4%), а найвищий – у Кіровоградській (12,5%), Полтавській (12,8%), Донецькій (14,0%) та Луганській (16,1%) областях [8].

Загрозливих масштабів в Україні набула тіньова зайнятість. Надмірна експансія неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною обумовлює нерегульованість і неконтрольованість процесів у соціально-трудовій сфері. За офіційною статистикою кількість зайнятих у неформальному секторі економіки становить 4,4 млн осіб або фактично чверть загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років. Більше половини неформально зайнятих спостерігається серед сільського населення, де неформальний сектор є переважачим місцем прикладання праці для кожної другої особи з числа зайнятих [7, с. 7].

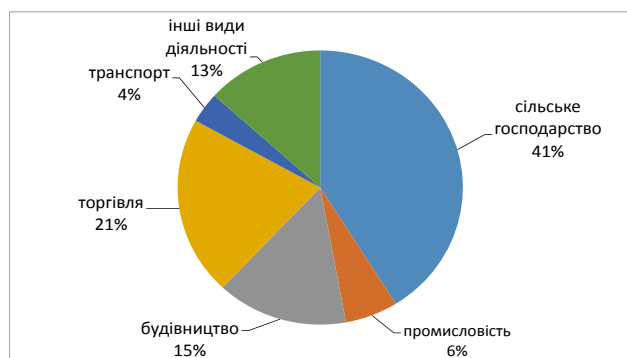

Рис. 1. Галузевий розподіл тіньової зайнятості, %
Джерело: [9, с. 3]

Наступним важливим елементом системи соціального захисту населення є пенсійне забезпечення.

Доцільно погодитися із [10], що на сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами:

– значний дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до посилення залежності від дер-

жавного бюджету;

– тінзація заробітної плати громадян;

– демографічна криза.

Підвищення ефективності пенсійного забезпечення – ключова ланка реформування системи соціального захисту [11]. Ситуація ускладнюється тим, що можливості пошуку для них інших джерел доходу є обмеженими.

Дані рис. 3 засвідчують зниження коефіцієнта відношення чисельності зайнятих до пенсіонерів, що є безумовно негативним.

Разом з тим відсутність комплексних реформ може призвести до подальшого, ще більш критичного фінансового стану пенсійної системи в короткостроковій перспективі [11].

Ідентифіковані суперечності пенсійного забезпечення показують, що їх вирішення вимагає формування цілісного організаційно-економічного механізму, інструментарій якого дозволить підвищити ефективність функціонування не лише пенсійної системи, а й усієї системи соціального захисту.

Висновки. Отже, реформування системи соціального захисту, спираючись на досягнуті результати перетворень, повинно бути сконцентровано на усуненні деструкцій її розвитку. Внаслідок цього повинні досягатися основні цілі соціальної політики і формуватися єдність економічних соціальних умов для забезпечення як соціальної стабільності, так і розвитку національної економіки [11].

У даному контексті роль держави полягає, по-перше, у запровадженні стандартів, які б забезпечили реалізацію стратегії поліпшення якості життя громадян. По-друге, пріоритетом у сфері оптимізації системи соціального захисту має стати не збільшення обсягів і підвищення рівня різноманітних виплат, а подолання депривацій завдяки створенню (відновленню) інфраструктури соціальних послуг для всіх категорій населення, доступної незалежно від рівня доходів, місця проживання, віку, кількості дітей, сімейного статусу, етнічної або релігійної належності тощо [4, с. 21].

Серед практичних напрямів, реалізація яких

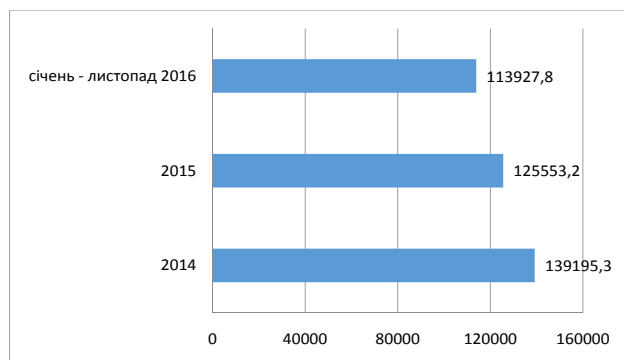

Рис. 2. Кількість зареєстрованих осіб, які сплачували ЄСВ, тис. осіб

Джерело: [9, с. 4]

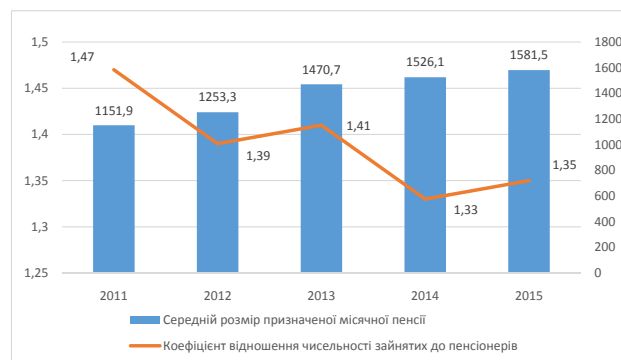

Рис. 3. Динаміка окремих показників, які характеризують функціонування пенсійної системи

Джерело: [12]

дозволить підвищити ефективність системи соціального захисту, доцільно виділити:

1. Удосконалення механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах розвитку держави та суспільства.

2. Розробка та прийняття довгострокової програми, спрямованої на побудову нової соціально-орієнтованої моделі регулювання ринку праці.

3. Активізація соціального діалогу (соціальне партнерство) суб'єктів соціально-трудова відносин на всіх рівнях [7].

4. Боротьба із тіньовою економікою та проявами корупції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Трофимов А.В. Державне регулювання соціального захисту в умовах макроекономічної нестабільності: теоретичний аспект / А.В. Трофимов // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 2. – С. 107-112.

2. Демчак Р.Є. Вдосконалення соціального захисту населення як об'єкту державного управління в Україні: методологічні підходи / Р.Є. Демчак // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2012. – № 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_5_4.

3. Шклярський Ю. Соціальний захист в економічній структурі суспільства // Соціальний захист, 1998. – № 8. – С. 33.

4. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні: аналіт. доп. / О.О. Кочеміровська, О.М. Пищуліна. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.

5. Курмаєв П.Ю. Основные направления уменьшения теневого сектора экономики / П.Ю. Курмаєв // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 1. Том 25. – Иваново: МАРКОВА АД, 2014. – С. 29-31.

6. Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю незайнятості у 2010-2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_u/brntnz_rik_b_u.htm

7. Яценко Л. Напруженість на ринку праці України: чинники, соціальні наслідки та шляхи подолання [Електронний ресурс] / Л. Яценко. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/runok_prasi-83d61.pdf

8. Щодо ситуації на ринку праці та діяльності державної служби зайнятості у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=401365>

9. Зайняте населення та рівень зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350793>

10. Дробот Я.В. Проблеми та напрямки реформування пенсійної системи в Україні / Я.В. Дробот, Н.В. Резніченко // Фінансовий простір. – 2016. – № 1. – С. 64-66.

11. Рудкевич І.В. Напрями вдосконалення державних механізмів соціального захисту населення / І.В. Рудкевич // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 8. – С. 90-92.

12. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html

13. Курмаєв П.Ю. Теоретичні аспекти управління соціально-економічним розвитком регіону / П.Ю. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Вип. 4 / Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2008. – С. 154-155.

REFERENCES:

1. Trofymov A. V. Derzhavne rehulivannia sotsialnoho zakhystu v umovakh makroekonomichnoi nestabilnosti: teoretychnyi aspekt / A. V. Trofymov // Chasopys ekonomichnykh reform. – 2015. – # 2. – S. 107-112.

2. Demchak R. Ye. Vdoskonalennia sotsialnoho zakhystu naselennia yak ob`yektu derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: metodolohichni pidkhody / R. Ye. Demchak // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – 2012. – # 5. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_5_4.

3. Shkliarskyi Yu. Sotsialnyi zakhyst v ekonomichnii strukturі suspilstva // Sotsialnyi zakhyst, 1998. – # 8. – S. 33

4. Osnovni napriamy optymizatsii systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini: analit. dop. / O. O. Kochemyrovska, O. M. Pyshchulina. – K.: NISD, 2012. – 88 s.

5. Kurmaev P.Yu. Osnovnye napravleniia umensheniia tenevoho sektora Ekonomiky/P.Yu. Kurmaev // Sbornyk nauchnykh trudov SWorld. – Vypusk 1. Tom 25. – Yvanovo: MARKOVA AD, 2014. – S. 29-31.

6. Bezrobitne naselennia (za metodolohiieiu MOP) za trivalistiю nezainiatosti u 2010-2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_u/brntnz_rik_b_u.htm

7. Yatsenko L. Napruzhenist na rynku pratsi Ukrainy: chynnyky, sotsialni naslidky ta shliakhy podolannia [Elektronnyi resurs] / L. Yatsenko. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/runok_prasi-83d61.pdf

8. Shchodo sytuatsii na rynku pratsi ta diialnosti derzhavnoi sluzhby zainiatosti u 2016 rotsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=401365>

9. Zainiate naselennia ta riven zainiatosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350793>

10. Drobot Ya.V. Problemy ta napriamky reformuvannia pensiinoi systemy v Ukraini/Ya.V. Drobot, N.V. Reznichenko // Finansovy prostir. – 2016. – #1. – S. 64-66.

11. Rudkevych I. V. Napriamy vdoskonalennia derzhavnykh mekhanizmiv sotsialnoho zakhystu naselennia / I. V. Rudkevych // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2011. – # 8. – S. 90-92

12. Serednii rozmir misiachnoi pensii ta kilkist pensioneriv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html

13. Kurmaiev P.Yu. Teoretychni aspekty upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehionu / P.Yu. Kurmaiev // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zb. nauk. prats. Vyp.4 / Naук. red. І.К. Bondar. – К., 2008. – С. 154-155.